

A cselekvő és a mediális igenem a tematikus protoszerepek elméletének tükrében

Az igenemek értelmezésének egyik elmélete a jelentés felől közelíti meg a cselekvő és mediális igenem különbözőségének problémáját, a cselekvő igéket szándékos cselekvést, a mediálisokat történést, állapotot, állapotváltozást kifejező igeként definiálva.

Az igék jelentéséből kiinduló felfogásnak a tematikus szerepek elmélete adhat keretet, oly módon, hogy az igéhez járuló alany tematikus szerepe alapján határozhatjuk meg az ige igenemét. Az elmélet szerint csupán az ágensi alannyal járó igét tekinthetjük cselekvőnek, a mediális igék pedig a következő tematikus szerepű alanyokkal járhatnak együtt: jellemzett, patiens, experiens, természeti erő és instrumentum.

Ez a felfogás a magyar szakirodalomban E. Abaffy Erzsébet és Forgács Tamás cikkeiben jelenik meg elsősorban (E. Abaffy Erzsébet: A mediális igékről. *Magyar Nyelv* 74 (1978) 280–293; Forgács Tamás: Néhány megjegyzés a magyar igenemek kérdéséhez. *Magyar Nyelv* 84 (1988) 301–312). Ők azonban nem a tematikus szerepek meghatározó jelentőségére helyezik a hangsúlyt, hanem a szándékosság jelentésmozzanatának meglétét vagy hiányát tartják döntő fontosságúnak, oly módon, hogy csupán azt az igét fogadják el cselekvőnek, amelynek alanyát a szándékosság jellemzi.

Ez egyrészt azt a problémát veti fel, hogy a mediális igék köre rendkívüli módon kitágul, míg a cselekvőké leszűkül, az igenemek rendszere pedig szétzilálódik (bővebben: Fejős Edina: A szándéktalanság mint a mediális igék fő jellemzője, megjelenés alatt). Másrészt kérdéses, hogy a szándékosság jelentésmozzanatának valóban célszerű-e döntő szerepet tulajdonítani. David Dowty mutat rá, hogy a tematikus szerepek kompozicionálisak, több tulajdonság jellemzi őket. Az ágensi szerep meghatározó tulajdonsága valóban a szándékosság, ugyanakkor létezik egy ún. aktor-szerep is, a nem tipikusan ágensi szerep, amelyet a prototipikus ágensi szereptől a szándékosság hiánya különböztet meg (Dowty, David: Thematic proto-roles and argument selection. *Language* 67 (1991): 547–619).

Előadásomban azt szeretném bemutatni, hogyan alakul az igenem-rendszerezés, ha nem ragaszkodunk a szándékossághoz és az ágensi szerepű alanyhoz a cselekvő igék esetében, hanem az aktor alanyú igéket is a cselekvő típusba soroljuk. Hipotézisként azt tételezem fel, hogy ez a felfogás a mediális igének koherensebb, az igenemek rendszerébe jobban beilleszkedő értelmezését eredményezi, mint az, amely a szándékosságot tartja döntő tulajdonságnak.